

Politološka lektira: što čitati

Wolfgang Streeck: *Taking Back Control: States and State Systems After Globalism*

Verso, London, 2024.

izv. prof. dr. sc. Marko Grdešić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

marko.grdesic@fpzg.hr

Wolfgang Streeck dobro je poznato ime svima koji čitaju o suvremenom kapitalizmu. Bilo da je riječ o njegovoj analizi njemačkog sustava industrijskih odnosa, o komparativnoj diskusiji o različitim tipovima kapitalizma ili o analizi odnosa između demokracije i kapitalizma, Streeck se etablirao kao vjerodostojan analitičar, kao autoritet koji dobro poznaje i empiriju, i teorijske klasike na ovom području. Streeckova putanja pokazuje kako nije nužno istinita teza po kojoj ljudi s godinama postaju sve konzervativniji. Kako ide vrijeme, tako je i Streeck postao sve glasnjiji kritičar suvremenog neoliberalnog kapitalizma. Po njemu je brak između demokracije i kapitalizma funkcionirao relativno dobro neko vrijeme nakon Drugog svjetskog rata, ali u zadnjim je desetljećima došlo do bolnog razvoda. Ako bi morao birati, Streeck bira demokraciju, a ne kapitalizam. U novoj se knjizi Streeck bavi mogućim konturama poretka nakon kraja neoliberalne globalizacije. S prvim mjesecima drugog mandata Donalda Trumpa u Bijeloj kući raste svijest kako jedno razdoblje završava, a drugo počinje. Kako bi moglo izgledati to novo razdoblje?

Za Streecka, osnovna je poruka ta da se trebamo okrenuti nacionalnim državama kao jedinicama u kojima je kakva-takva demokracija moguća. Globalna demokracija nije na vidiku, a velike međudržavne političke tvorevine poput Europske unije su po logici stvari tehnokratski uređene. Takvi veliki sustavi teže centralizaciji i upravljanju od strane neizabranih stručnjaka. Najbolja šansa koju imamo kako bismo očuvali demokraciju jest da nacionalnim državama vratimo pravo da odlučuju o stvarima koje smo, u entuzijastičnom prihvatanju neoliberalizma i globalizacije od 1990-ih nadalje, prepustili bilo svjetskim tržištima bilo prosvijećenim liberalnim elitama. Dakle, Streeck pledira za to da vratimo natrag kontrolu, što je bio slogan Brexita u Ujedinjenom Kraljevstvu. Međutim, on toj paroli daje drugačiji sadržaj. Globalizacija je omogućila da uz pomoć

kompleksnih dobavnih lanaca proizvodimo brojne robe po cijenama koje su povoljne za krajnjeg potrošača. Od televizora do pametnih telefona, ovi artikli su nikada bolji i prilično povoljni. Ali u ime optimizacije tog aspekta naših života smo žrtvovali neke druge prioritete.

Kako bi izgradio svoju tezu, Streeck priziva u pomoć nekoliko starih politekonomskih autora. Posebno su mu važni Karl Polanyi i John Maynard Keynes. Na Polanyija se i ranije Streeck oslanjao, ali ovog puta se koristi Polanyijevom analizom međudržavnih struktura. Neposredno nakon Drugog svjetskog rata, Polanyi je pisao o mogućnostima međudržavnog planiranja i regionalnog upravljanja. Zapravo, izvorno je Europska unija i bila zamišljena kroz zajedničko upravljanje resursima kao što su ugljen i čelik. S vremenom, Europska unija se razvila i razrasla u nešto mnogo ambicioznije, a nakon ugovora iz Masstrichta i Lisabona postala je utvrda neoliberalnog promicanja tržišnog natjecanja. Nažalost, također vidimo kako je u posljednje vrijeme postala sve više militarizirana. U ime naoružavanja, europske su elite voljne odreći se čak i politike štednje, koja je dugo godina bila neprikosnoveni vrijednost te služila discipliniranju neposlušnih zemalja članica. Integracija kroz zajedničku valutu je još jedan korak koji se, uz naknadnu mudrost, čini kao nepotreban eksperiment. I Polanyi, i Streeck smatraju kako ekonomska integracija treba biti

mного skromnija, pragmatičnija, vođena ne toliko apstraktnom ideologijom koliko konkretnim interesima i razvojnim prioritetima svake zemlje. To znači kombiniranje industrijske politike s mrvicom protekcionizma, nasuprot neoliberalnoj potrazi za najnižim marginalnim troškovima. Kraj poretka koji teži univerzalnom nije nužno loša vijest. Može omogućiti nacionalnim društvima da na razne načine traže svoj put. Streeck želi tu raznovrsnu potragu ohrabriti.

Sličnu tezu Streeck preuzima i od Keynesa. Stari je engleski liberal smatrao, nasuprot većem dijelu liberalne tradicije, da neki aspekti društvene aktivnosti ipak trebaju ostati unutar nacionalnih granica. Dok su umjetnost i znanost u svojoj biti međunarodne, proizvodnja i financije ne moraju biti. Ovdje je riječ o tome da se vratimo nekim starim zdravorazumskim načelima kao što je oslanjanje na vlastite snage. Nije potrebno da se svaka sitnica kupuje od udaljenih firmi i provede nekoliko tjedana u kontejneru na nekom gigantskom brodu prije nego stigne do nas. Streeck smatra da će ljudi prihvatiti i to da neki artikl košta malo više ako znaju da zauzvrat dobivaju više zajedničke i demokratske kontrole nad ekonomskim odlukama koje oblikuju njihove živote. I Keynes, i Streeck smatraju da je kapital potrebno svesti unutar ograničenja koje zadaju nacionalne granice, jer jedino tako možemo imati više kontrole nad svojom sudbinom. Uostalom, ekonomski aranžmani nisu samima sebi svrha. Oni su tu da nam omoguće da slijedimo neke druge vrijednosti i ideale, bilo zajedničke bilo osobne. U tome su Polanyi, Keynes i Streeck sasvim suglasni. Logika neoliberalne globalizacije je stvari postavila upravo suprotno.

Više političke kontrole nad ekonomijom može zvučati kao autoritarni i konzervativni odgovor na recentne krize kapitalizma. Ali, to ne bi bio točan opis Streeckove knjige. Streecka ne zanima nikakav

izolacionizam ili šovinizam. Prije svega, njega motivira egalitarnost. Kako bismo bili građani, moramo biti građani u socijalnom smislu. Da bismo to uspjeli moramo repolitizirati sfere monetarne politike, fiskalne politike, radnih prava i različitih oblika socijalnog osiguranja. Od institucija u Washingtonu ili Bruxellesu to ne možemo očekivati. To mogu samo nacionalne države, koje se onda mogu praktično povezivati u novom, kooperativnom, multipolarnom svijetu. Za Streecka su najbolje pozicionirane one zemlje koje su male, jer veličina vodi ka centralizaciji moći u pojedinim institucijama i osobama. Tko bi rekao da će i mala Hrvatska u nečemu imati prednost.

Ako se Streecku može uputiti neka kritika, onda je riječ o tome da premalo govori o regulatornim, vlasničkim, a pogotovo poreznim rješenjima koja bi bila potrebna kako bi se kapital opet sveo pod zajedničku javnu i demokratsku kontrolu. Streeck raspravlja o raznim načinima na koje su države u posljednjim desetljećima pokušavale osigurati sebi manevarski prostor. Najprije, tu je inflacija 1970-ih godina kroz koju su političari htjeli distributivni sukob prebaciti u budućnost. Zatim je tu zaduživanje koje se u kontekstu financijalizacije 1990-ih činilo kao prihvatljivo rješenje, ali kad-tad stvara probleme s velikim dugom, kako privatnim, tako i javnim. I treće, tu je tiskanje dekretnog novca koje je postalo normalno nakon financijske krize 2008. godine, ali je također udarilo u zid nakon epidemije COVID-19. Svo to vrijeme nejednakost je samo rasla, što je sada vratilo gotovo sve razvijene zemlje u novu verziju ludih dvadesetih. Osim ekonomskih posljedica, svakodnevno gledamo kako nejednakost mijenja naše političke sustave, kako novac mijenja konture javne sfere, medije, sudove, izbore i kvalitetu demokracije. Premda je na glasu kao staromodna politika, oporezivanje je i dalje najbolji alat koji imamo kako bismo modelirali društvo. Streeck bi vjerojatno bio spreman podržati više oporezivanja, ali nam ne govori mnogo o tome. Treba imati u vidu da oporezivanje ima dodatnu poželjnu karakteristiku demokratske legitimacije, za razliku od drugih gore spomenutih mehanizama.

Na kraju, premda je Streeckov apel prilično zdravorazumski, ipak treba nepomenuti da se dosadašnji pomaci prema nekoj vrsti deglobaliziranog svijeta ne mogu okarakterizirati kao napredak, već prije kao multipliciranje kriza bez kraja i konca. Od Brexita do Trumpa, od Ukrajine do Gaze, od klimatske krize do raznih epidemija, svijet koji nastaje nakon kraja neoliberalne globalizacije ne izgleda kao korak naprijed. Utoliko će poruka o deglobaliziranom svijetu koju Streeck ovdje promovira imati teži put ka tome da uvjeri skeptike, pogotovo u usporedbi s jednostavnim povratkom u poznati nam *status quo*.